

„Szemem már a Golgotára szegeződjék egyedül”

A Stabat Mater költője sok-sok előtte járt nemzedék vágyát összegezte ebben a mondatban. A híres szekvencia minden sora, minden gondolata az Anya fájdalmait ünnepli, mégis a Fiú fájdalmára, halálára figyel igazán. A kereszt misztériumának ünneplésekor a különböző korok emberei más és más összetevőkre voltak érzékenyebbek, és ez természetes. Annál elgondolkoztatóbb azonban, hogy ma az egyházban is egyre többen értetlenül állnak a kereszt misztériuma és ténye előtt. Félő, hogy sokakkal nem sikerült megértetni a lényegét: az Ország üzenete, az örömhír az üdvtörténet rendjében először a Megfeszített üzenete, és csak azután a Föltámadotté.

A szent háromnap, a „triduum sacrum” egysége nem szenved csorbát, ha annak minden mozzanata külön is hangsúlyt kap. Ezért egy ma még helyenként meglévő szokás, a szent sír előtörténetének vizsgálata nem a múlt romantikus visszaáhitása XIX. századi elődeink mintájára, hanem manapság használatos kifejezéssel élve: hajszálygökereink keresése.

A kereszténység első századaiban nagypénteknek nem volt saját liturgiája. Semmi jel nem utal arra, miként ünnepelhették a Megváltó kereszthalálát az ókori Rómában. Ethera, aki az Ibér félszigetről az V. század végén Jeruzsálembé zarándokolt, naplójában részletesen rögzítette, hogy a „prófétáit elvető” Szent Városban miként élték át újra a szenvedés—halál—feltámadás emlékezetét. S mert hittestvéreinek párját ritkító aprólékosággal leírta az istentiszteletek bonyolult rendjét, joggal feltételezhető, hogy a nyugati egyházak liturgiája ehhez képest igen szegényes volt.

A kereszt előtti hódolat ritusa a VI—VII. század folyamán érkezett Rómába. A liturgia ünnepélyesebb lett, és magával hozta, hogy a hívek ezen a napon is áldozzanak. A nagycsütörtök este átváltoztatott és a nagypénteki áldozásból megmaradt Eukarisztiát éppen Krisztus kereszthalálának történelmi napján nem lehetett az oltáron hagyni, legalábbis délután három óra után. Gyakorlati indíték volt az Eukarisztia eltételéhez az oltárnak borral kevert vízzel történt rituális lemosása nagypéntek délután, ami később átkerült nagycsütörtök estére. Rómában a cibórium őse, a „capsa” szolgált az Eukarisztia őrzésére.

A VIII. század végén, amikor Nagy Károly, illetve munkatársa, Alkuin a Róma-városi liturgia elterjesztésén szorgoskodott, a nagypénteki áldozás egyetemes szokás lett a Karoling-birodalom egyházaiban. A források tanúsága szerint a lotaringiai és a germán egyházak a megmaradt Eukarisztia eltételéhez szimbolikus értelmű ritust, egyfajta „sírbatételt” társítottak.

Szent Ulrikot, Augsburg püspökét a magyar történelemből ismerjük, mert városa falait a magyarok támadása előtt az ő irányításával erősítették meg. Ő buzdította ellenállásra a vad eleinktől megrettent népet, ő irányította a védekező csapatok szétosztását, s mindezt főpapi díszben, lóhátról tette, amint kortársai följegyezték. Életrajzának liturgiátörténeti vonatkozásai viszont kevésbé ismertek. A nagypénteki szimbolikus „temetési rítus” legelőször itt olvasható. Nagypénteken Szent Ulrik a zsolozsmát különös gonddal végezte, az előző naphoz hasonlóan minden más tennivalót elhagyott, hogy már kora hajnaltól

zsolttározhasson. „Majd az Úr szent misztériumait bevégezve a nép és ő maga betelt Krisztus szentséges testével, s amint szokás, ami megmaradt, Ulrik a sírba helyezte, majd folytatta a zsolttárok imádkozását a templomok közötti úton.” Az ünnep felvirradtával, „húsvét várva várt szentséges napján a prima után (vagyis reggel 6 óra tájt) belépett a Szent Ambrus-templomba, ahol nagypénteken Krisztus teste fölé követ helyezett, és itt papjaival a Szentháromság dicsőítésére misét mutatott be.” A leírásból kiderül, hogy a székes-egyházból egy másik templomba vitték át az Eukarisztiát. A forrás nem szól arról, hogy a jelképes sírból az Eukarisztiát elővették, de a fölé helyezett kő hangsúlyozása az evangéliumi kösziklára utal, amellyel a sírt befedték, s amelyet húsvét hajnalán elhengerítettek.

Trierben a X. század végén egy keresztet helyeztek a jelképes sírba, húsvét hajnalán azt emelték föl. Ugyanígy volt a Metz-től 15 km-re fekvő Gorze monostorában, és a Regularis Concordia jóvoltából Anglia számos szerzetesi közösségében. A Regularis Concordia, amely egységet, fegyelmet, megújulást vitt a szigetország szerzetesi életébe, lotaringiai monostorok szabályzataiból, szokásgyűjteményeiből is sokat merített. A X. századból az „eltetés—fölemelés” rítusának összesen ez a négy forrása ismert. A XI. század sem sokkal gazdagabb, öt helyről van biztos ismeretünk, hogy a kereszt „eltetését” (*depositio*) és „fölemelését” (*elevatio*) elvégezték. Angliából átvették a normandiai monostorok, ami az angol és normann egyházak kapcsolatai révén természetes, bár Lotaringia sem lett volna túl messze. Mégis ez a rítus ilyen kerülő úton jutott vissza a kontinensre.

A német egyházakra vonatkozóan a XI. századból egyetlen adat sem maradt fenn. Ismeretes viszont egy hazai földön íródott kódex, a Hartvik-Pontificale, amely világosan utal a kereszt „eltetésének” és „fölemelésének” gyakorlatára a magyar székesegyházakban a XI. század végén. A húsvét hajnalán énekelt misztériumjátékot, liturgikus drámát a kereszt „fölemelése” előzte meg, amelyet nagypénteken helyeztek a sírba. Míg a pap a fölemelést végezte, a jelenlévők „leniter” énekelték a következő antifonát: „Elaludtam és álomra hajtottam fejemet, és most föltámadok, mivel az Úr fölemelt engem, alleluja, alleluja.” A győri székesegyház számára készült könyv hamar Zágrábba került, így az 1090—1092 között Szent István király tiszteletére alapított új székesegyház és egyházmege is magáénak tudhatta ezt a szokást.

A XI. század közepén jó néhány egyházi személy érkezett Lotaringiából hazánkba, hogy a magyar egyházban szolgáljon. A Verdunból jött kanonokok mellett név szerint ismerjük Leodvin bihari püspököt. Ezek saját liturgikus könyveiket magukkal hozták, és az alakuló hazai liturgiára általuk újabb „liturgikus tájegység” hatott. Mivel hazánkban és Normandiában közel azonos időben jelent meg a rítus, a X. századi német forrás pedig az Eukarisztia, nem pedig a kereszt „letételéről” és „fölemeléséről” tudósít, azért joggal feltételezhető, hogy ez Lotaringiából került hazánkba.

A Halotti Beszédet is tartalmazó Pray-kódexben, amelyet egy évszázaddal később másoltak egy észak-magyarországi bencés monostorban, húsvét hajnalán ott található a misztériumjáték, de a kereszt „fölemelése” hiányzik előle.

A szent sír korai, liturgikus előzményei a Karoling uralkodók és az Ottók korába nyúlnak vissza. Hazánkban az egyház helyzetének végleges megszilárdulásakor jelentkezett a kereszt „eltetése” és „fölemelése”. Pénteken egyedül a Golgotára szegeződött a szem, vasárnap hajnalán viszont már az üres sírt láthatta.